

addition, certain problematic issues in this area are identified and scientifically substantiated measures on their solution in essence are developed.

Taking into account that both in separate articles of the CPC (Articles 8-29) and in scientific and practical comments to this Code, the contents of these principles are sufficiently thoroughly, fully and detailed described, it should be only mentioned, that the approach proposed in this paper is not indisputable, although, on the other hand, the problem of identifying inter-branch principles in Criminal and Executive Law is obvious, relevant and of a large theoretical and applied value.

Under the interagency principles of criminal and executive activity of the personnel of the bodies and institutions of execution of punishments should be understood those initial provisions, which arose from the content of the principles of criminal and law branches of Law (criminal, criminal procedure, criminalistics, etc.) and determine the content of work (service) these persons and directions of their further development in the field of execution of punishment.

Key words: *principles, Criminal and executive activity, personnel of penal bodies and institutions, legal mechanism, scope of punishment, condemned, criminal penalties.*

УДК 343.85

Савченко А. В.,

доктор юридичних наук, завідувач кафедри
кримінального права НАВС, м. Київ;

Колб С. О.,

кандидат юридичних наук, начальник відділу податків
і зборів фізичних осіб Луцької об'єднаної державної
податкової інспекції Головного управління Державної
фіскальної служби у Волинській області, м. Луцьк

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИЗНАЧЕННЯМ ПІДСТАВ ЗАЙНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПЕРСОНАЛОМ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ

У статті здійснено аналіз підстав виконання та відбування кримінальних покарань, що визначені у чинному кримінально-виконавчому законодавстві України, встановлені проблемні питання, що виникають у кримінально-виконавчій діяльності персоналу органів та установ виконання покарань у цьому напрямі, а також розроблені науково обґрунтовані заходи щодо їх вирішення по суті.

Ключові слова: *підстави виконання та відбування покарань, сфера виконання покарань, вирок, інші рішення суду, амністія, помилування, персонал органів та установ виконання покарань, засуджений.*

Постановка проблеми. Як свідчить практика, однією з проблем, що впливає на ефективність, а, подекуди, й правомірність кримінально-виконавчої діяльності персоналу Державної кримі-

нально-виконавчої служби (далі – ДКВС) України, є неправильне визначення цим суб'єктом підстав для вчинення чи уникнення від вчинення дій, пов'язаних з виконанням вироку та інших рішень суду, про які мова йде в ст. 4 Кримінально-виконавчого кодексу (далі – КВК) України. У результаті такого незнання між персоналом та іншими учасниками кримінально-виконавчих правовідносин виникає низка конфліктних ситуацій, які нерідко завершуються вчиненням правопорушень і злочинів як щодо цих об'єктів правової охорони, так і за участю перших.

Отже, в наявності складна теоретико-прикладна проблема, яка потребує вирішення у тому числі й на науковому рівні. Зазначена обставина й обумовила вибір об'єкта, предмета і мети цього дослідження, а також його основного завдання – розробити науково обґрунтовані заходи на вдосконалення правового механізму з зазначеної проблематики.

Стан дослідження. Вивчення наукової літератури показало, що досить активно розробкою проблеми кримінально-виконавчої діяльності персоналу органів та установ виконання покарань займаються такі вчені, як: Автухов К. А., Бандурка О. М., Бадира В. А., Богатирьов І. Г., Богатирьова О. І., Джу́жа О. М., Денисова Т. А., Колб О. Г., Копотун І. М., Конопельський В. Я., Меркулова В. О., Степанюк А. Х., Трубников В. М., Яковець І. С. та ін.

Разом з цим у контексті змісту тих питань і завдань, які становлять предмет дослідження у цій роботі, наукові пошуки здійснюються безсистемно та нецілеспрямовано, що й стало додатковим аргументом щодо вибору її тематикита постановки пріоритетної мети.

Виклад основного матеріалу. У наукових джерелах під підставою розуміється те головне, на чому ґрунтується що-небудь [1, с. 515].

Підстави виконання і відбування покарання визначені в ст. 4 КВК України, в якій до таких віднесені: а) вирок суду, що набрав законної сили; б) інші рішення суду; в) закон України про амністію та акт помилування [2]. При цьому варто зазначити, що на відміну від чинного раніше ВТК України [3], КВК дещо розширив перелік підстав діяльності персоналу органів та установ виконання покарань, а саме: якщо раніше до них належав винят-

ково вирок суду, що набрав чинності (ст. 4 ВТК), то у КВК до їх переліку законодавець включив й інші рішення суду, а також акти помилування та амністії.

Якщо уважно та об'єктивно підійти до змісту вжитих у ст. 4 КВК підстав виконання та відбування покарань, то можна дійти висновку, що вони мають дещо розмитий і загальний характер та, зрештою, впливають на ефективність діяльності персоналу ДКВС України. Мова у цьому випадку, як правильно зробив висновок Гель А. П., йде про те, що: а) по-перше, зазначена редакція ст. 4 КВК певним чином нівелює і перекручує сутність та значення таких інститутів, як амністія і помилування. Останні, в контексті змісту кримінально-виконавчого права, являють собою види (форми) звільнення від подальшого відбування покарань і виступають проявом гуманності, а КВК фактично ставить їх на один щабель з обвинувальним вироком суду, який, навпаки, є негативною реакцією держави на вчинений злочин; б) по-друге, інші рішення – Закон про амністію чи акт помилування можуть бути лише підставою для зміни або припинення вже існуючих кримінально-виконавчих правовідносин, виникнення яких може бути пов'язано винятково з набранням законної сили обвинувальним вироком суду; в) по-третє, чинна редакція ст. 4 КВК суперечить вимогам ст. 62 Конституції України, відповідно до якої особа не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду, а отже, визнає обвинувальний вирок єдиною підставою для відбування покарання [4, с. 17].

Додатковим аргументом з цього приводу виступають положення, що викладені в ч. 1 ст. 50 КК, в якій зазначено, що покарання є заходом примусу, яке застосовується від імені держави за вирок суду до особи, визначеної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого [5]. Отже, в наявності правова колізія [6, с. 275–279], яка потребує вирішення на законодавчому рівні, враховуючи, що відповідно до вимог ст. 8 Конституції України в нашій державі визнається і діє принцип верховенства права, а саме: Конституція України має найвищу юридичну силу, закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні вповідати їй [7, с. 297–308].

Тільки деякі змістовні докази в цьому контексті відображені й у тих складових поняттях, що відносяться до підстав виконання та відбування покарань, мова про які ведеться в ст. 4 КВК України. Зокрема, в ч. 1 ст. 369 КПК зазначено, що судові рішення, в якому суд вирішує, обвинувачення по суті викладається у формі вироку [8], але що означає за змістом цей термін, законодавець не роз'яснив [9, с. 124], у тому числі не включив його у перелік тих термінів, визначення яких дано в ст. 3 зазначеного Кодексу. Таким чином, відсутність визначення поняття «вирок» у чинному КПК також обумовлює необхідність його тлумачення на законодавчому рівні, що стане одним із засобів подолання правової колізії, яка закладена в ст. 4 КВК України.

У контексті досліджуваної проблематики слушною є думка Геля А. П., який переконаний, що інші рішення суду можуть бути підставою для виконання-відбування кримінальних покарань лише в тих випадках, коли ними вносяться зміни до вироку суду [4, с. 17]. Їх наведення в ст. 4 КВК серед підстав для виконання-відбування покарання є, як він вважає, цілком виправданим, бо вищі судові інстанції можуть вносити зміни до початкового вироку, змінюючи не тільки вид, а й розмір покарання. Тому в деяких випадках підставою виконання і відбування покарання буде виступати вже не вирок суду, яким особу засудженого, наприклад, до покарання у виді позбавлення волі, а постанова (ухвала) іншої судової інстанції про застосування до засудженого більш м'якого покарання [4, с. 17].

Таку ж позицію підтримують Степанюк А. Х. та Автухов К. А., які, зокрема, вважають, що під цим кутом зору значення вироку суду полягає, по-перше, в тому, що він є правовою констатацією вчиненого особою злочину, визнає цю особу злочинцем. По-друге, на підставі цього вироку на органи та установи виконання покарання покладається юридичне обтяження виконувати покарання, а в засудженого з'являється обов'язок його відбутися. Після набрання законної сили вирок суду для його втілення необхідна спеціальна, урегульована нормами кримінально-виконавчого права кримінально-виконавча діяльність адміністрації органів та установ виконання покарання, підпорядкована меті кари, що приводить за допомогою матеріально-предметних та правових

засобів, методів і прийомів до конкретного результату у виді здійснення державного примусу [10, с. 791].

Важливе значення для визначення підстав виконання і відбування покарань мають процесуальні строки, протягом яких вступають встановлені у законі види судових рішень. У зв'язку з цим, як зазначено в ч. 1 ст. 532 КПК, вирок або ухвала суду першої інстанції, ухвала слідчого судді, якщо інше не передбачено цим Кодексом, набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, встановленого цим Кодексом, якщо таку скаргу не було подано. При цьому вирок або ухвала суду, які набрали законної сили, відповідно до вимог ст. 533 КПК «Наслідки набрання законної сили судовим рішенням», є обов'язковими для осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, а також для всіх фізичних та юридичних осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх службових осіб, і підлягають виконанню на всій території України.

Згідно з положеннями ч. 1 ст. 535 КПК «Звернення судового рішення до виконання», судові рішення, що набрало законної сили, якщо інше не передбачено цим Кодексом, звертається до виконання не пізніше як за три дні з дня набрання ним законної сили або повернення матеріалів кримінального провадження до суду першої інстанції із суду апеляційної чи касаційної інстанції або Верховного Суду України.

Отже, й у чинному КПК не можна знайти чітких підстав для виконання покарань в Україні, тому що його норми не повною мірою співвідносяться зі змістом ст. 62 Конституції України, в якій мова йде лише про один із видів судових рішень за кримінальними провадженнями – про вирок суду, а це, у свою чергу, зобов'язує законодавця у своїй діяльності чітко дотримуватися принципу верховенства права, що визначено в ст. 8 Основного закону України. У той самий час, як у зв'язку з цим зазначено в п. 1 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 «Про практику Пленуму Верховного Суду України», «Про практику призначення судами кримінального покарання», під час призначення покарання судом в кожному випадку і щодо кожного підсудного, який визнається винним у вчиненні злочину, мають суворо додержуватись вимог ст. 65 КК стосовно загальних засад призначення покарання, оскільки саме через останні реалізуються прин-

ципи законності, справедливості, обґрунтованості та індивідуалізації покарання [11, с. 231]. А в постанові Пленуму цього ж Суду від 01 листопада 1996 року № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» з цього питання зроблено ще більш категоричний висновок, а саме: відповідно до ст. 8 Конституції в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституційні права та свободи людини і громадянина є безпосередньо діючими. Вони визначають цілі і зміст законів та інших нормативно-правових актів, зміст і спрямованість діяльності органів законодавчої та виконавчої влади, органів місцевого самоврядування і забезпечуються захистом правосуддя [12, с. 136].

Свої особливості в частині застосування та належності до підстав виконання покарань мають також Закон України «Про застосування амністії в Україні» [13], а також Положення про порядок помилування [14]. Зокрема, відповідно до ст. 1 Закону України «Про застосування амністії в Україні», амністія – це повне або часткове звільнення від відбування покарання осіб, визначених винними у вчиненні злочину, або кримінальні справи, стосовно яких розглянуті судами, але вироки стосовно цих осіб не набрали законної сили. При цьому, як це витікає зі змісту ст. 6 цього Закону, особи, на яких поширюється дія Закону про амністію, можуть бути звільнені від відбування як основного, так і додаткового покарання, призначеного судом.

Рішення про застосування чи незастосування амністії приймаються судом щодо кожної особи індивідуально після ретельної перевірки матеріалів особової справи та відомостей про поведінку засудженого під час відбування покарання (ст. 3 Закону).

Особи, засуджені за вчинення злочину, які відповідно до Закону про амністію підлягають звільненню від відбування покарання, звільняються не пізніше як протягом трьох місяців після опублікування Закону про амністію (ч. 1 ст. 8 Закону). Однак це не означає, як правильно зауважив Школа С. М., що амністія не може бути застосована до осіб, які не були звільнені від відбування покарання, протягом цього терміну, тому що тримісячний термін виконання Закону про амністію встановлений з метою забезпечення виконання відповідного Закону про амністію якнайшвидше, без затягування в розгляді матеріалів кримінального провадження [15, с. 86–87].

Таким чином, зазначений закон не стільки визначає підстави для виконання покарання у буквальному розумінні цього слова та відповідно до ст. 4 КВК та 535 КПК, а лише стає підставою для внесення змін у той вирок суду, на підставі якого здійснювався процес виконання-відбування покарання щодо конкретно взятої особи.

Подібну правову природу має й помилування (ст. 86–87 КК), яке здійснюється на підставі Положення про порядок здійснення помилування [14]. Так, відповідно до п. 2 цього Положення, на підставі акта про помилування засуджений може бути повністю або частково звільнений від відбування як основного, так і додаткового покарання, а довічне позбавлення волі може бути замінено на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років, тобто і в цьому випадку рішення Президента України з цих питань стає підставою для видозміни вироку, на підставі якого засуджений відбував кримінальне покарання, і не може бути у буквальному сенсі самостійною підставою для виконання покарання, як це передбачено чинною редакцією ст. 4 КВК України [16, с. 126].

Враховуючи зазначене та виходячи з вищевикладеного, з метою правового упорядкування діяльності персоналу органів та установ виконання покарань з питань підстав виконання кримінальних покарань, варто ст. 4 КВК України викласти у новій редакції:

1. Підставою виконання і відбування покарання є обвинувальний вирок суду, який набрав законної сили.

2. Інші судові рішення, види яких встановлені в Кримінальному процесуальному кодексі України, виконуються в тій частині, що стосуються обвинувального вироку, та в порядку, визначеному кримінально-виконавчим і кримінальним процесуальним законодавством України.

3. Виконання рішень, що витікають зі змісту Закону про амністію та Положення про помилування, здійснюється в порядку, визначеному у цих нормативно-правових актах, а також у цьому Кодексі.

Такий підхід має як теоретичне (з огляду розширення змісту доктринальних положень щодо принципу верховенства права), так і прикладне значення, тому що його реалізація на практиці повною мірою відобразить і рівень нормотворчої техніки [6, с. 216–220], і ступінь реалізації функцій нормотворчості [6, с. 212], і щільність взаємозв'язку та взаємодії у цій діяльності її

принципів, пріоритетним із яких є принцип системності, відповідно до якого всі нормативно-правові акти мають бути логічно послідовними, узгодженими та збалансованими, тобто під час їх створення вони мають враховувати системні властивості законодавства [6, с. 213–214].

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник української мови / упоряд. Ковальова Т. В. Харків: Фоліо, 2005. 767 с.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України: прийнятий Верховною Радою України 11 липня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.
3. Про затвердження Виправно-трудоного кодексу Української РСР : Закон Української РСР від 23 груд. 1970 р. № 3325–07. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1971. № 1. Ст. 6.
4. Кримінально-виконавчий кодекс України: наук.-практ. комент. / за заг. ред. Коваленка В. В., Степанюка А. Х. Київ: Атіка, 2012. 492 с.
5. Денисова Т. А. Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз: монографія. Запоріжжя: КПУ, 2007. 228 с.
6. Теорія держави і права: підручник для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. Петришина О. В. Харків: Право, 2014. 368 с.
7. Рабінович П. М. Верховенство права: доктринальні інтерпретації в Україні // *Правова доктрина України: у 5 т.* Харків: Право, 2013. Т. 1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція / Тацій В. Я., Святоцький О. Д., Максимов С. І. та ін.; за заг. ред. Петришина О. В. С. 287–308.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий 13 квітня 2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т.1 / Бандурка О. М., Блажівський Є. М., Бурдоль Є. П. та ін.; за заг. ред. Тація В. Я., Пшонки В. П., Портнова А. В. Харків: Право, 2012. 664 с.
10. Степанюк А. Х., Автухов К. А. Процесуальні аспекти доктрини кримінально-виконавчого права // *Правова доктрина України: у 5 т.* Харків, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / Тацій В. Я. [та ін.]; за заг. ред.: Тацій В. Я., Борисов В. І. С. 784–798.
11. Про практику призначення судами кримінального покарання: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовт. 2003 р. № 7 // *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних спра-*

вах / упоряд. Рожнова В. В., Сизоненко А. С., Удалова Л. Д. Київ: Паливода А. В., 2011. С. 231–245.

12. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листоп. 1996 р. № 9 // Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах. 3-тє вид., змін. і доп. Київ: Скіф, 2009. С. 201–207.

13. Про застосування амністії в Україні: Закон України від 1 жовтня 1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 48. Ст. 263.

14. Про порядок здійснення помилування в Україні: Указ Президента від від 21.04.2015 № 223/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 33. Ст. 960.

15. Школа С. М. Кримінально-правові проблеми застосування амністії та здійснення помилування в Україні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВСУ, 2003. 248 с.

16. Письменний Є. О. Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та практики його застосування: монографія. Луганськ: Віртуальна реальність, 2011. 387 с.

Савченко А. В., Колб С. А.

О НЕКОТОРЫХ ПРОБЛЕМАХ, СВЯЗАННЫХ С ОПРЕДЕЛЕНИЕМ ОСНОВАНИЙ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕРСОНАЛОМ ОРГАНОВ И УЧРЕЖДЕНИЙ ИСПОЛНЕНИЯ НАКАЗАНИЙ УКРАИНЫ

В статье осуществлен анализ оснований исполнения и отбывания уголовных наказаний, которые определены в действующем уголовно-исполнительном законодательстве Украины, установлены проблемные вопросы, возникающие в уголовно-исполнительной деятельности персонала органов и учреждений исполнения наказаний в этом направлении, а также разработаны научно обоснованные меры по их решению по существу.

Ключевые слова: основания исполнения и отбывания наказаний, сфера исполнения наказаний, приговор, другие решения суда, амнистия, помилование, персонал органов и учреждений исполнения наказаний, осужденный.

Savchenko A. V., Kolb S. O.

CONCERNING SOME PROBLEMS, CONNECTED WITH THE DETERMINATION OF THE GROUNDS FOR THE EXECUTION OF CRIMINAL AND EXECUTIVE ACTIVITY BY THE PERSONNEL OF PENAL BODIES AND INSTITUTIONS OF UKRAINE

The article analyzes the grounds for the execution and serving of criminal penalties, which are identified in the current criminal-law enforcement legislation of Ukraine, identifies the problematic issues arising in the criminal activity of the

personnel of the organs and penal institutions in this area, as well as scientifically substantiated measures for their Solution in essence.

This approach has theoretical (in view of expanding the content of doctrinal provisions on the rule of Law principle) and the applied meaning. In any case, its implementation in practice will fully reflect the level of normative technique, of the functions of rule-making realization and of interconnection and interaction of its principles in this activity. The main of them is the principle of systemicity, according to which all normative legal acts must be logically sequential, coordinated and balanced. This means, that, while creating them, the systemic properties of legislation should be taken into account.

Key words: *grounds for execution and serving of sentences; scope of punishment; sentence; other court decisions; amnesty; pardon; personnel of penitentiary bodies and institutions; condemned.*

УДК: 373.11:159.9

Кузьменко Д. О.,

аспірант кафедри соціальної роботи,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів

ПРАВОВА РЕФЛЕКСІЯ ЯК СКЛАДОВА САМОРЕГУЛЯЦІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ЮРИСТІВ

Правова рефлексія як складова саморегуляції у професійній підготовці юристів потребує розмежування понять «правова рефлексія юриста» і «професійна рефлексія юриста», оскільки правова рефлексія може бути повсякденною і професійною, а юрист володіє як професійною, так і повсякденною правовою рефлексією.

Правова рефлексія як складова саморегуляції у професійній підготовці юристів у поведінковому компоненті правосвідомості виявляється як в інтелектуальному, так і особистісному аспектах, оскільки правова поведінка особи передбачає осмислення наявної ситуації, визначення правомірності та протиправності майбутнього вчинку, формування готовності до правового вчинку.

Ключові слова: *професійна підготовка, юристи, саморегуляція, правова рефлексія, професійна рефлексія юриста.*

Постановка проблеми. Вітчизняними науковцями доведена необхідність підвищення рівня професійної підготовки юристів шляхом розвитку в студентів вишів рефлексивних здібностей. Рефлексія завжди була і залишається надзвичайно важливим інструментом розвитку людини в усіх сферах життєдіяльності, сприяє досягненню високих результатів у професійній діяльності. У зв'язку з необхідністю підвищення ефективності підготовки про-